# КЛЮЧОВА ТЕМА[1]
# пункт 1 і підпункт «c» пункту 3 статті 6
# Доступ до адвоката

**(Останнє оновлення: 28.02.2025)**

## Вступ

Право кожного обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення на ефективну допомогу захисника, в разі потреби призначеного державою, є однією з основоположних рис справедливого суду (*«Салдуз проти Туреччини» (Salduz v. Turkey)* [ВП], 2008, § 51; *«Ібрагім та інші проти Сполученого Королівства» (Ibrahim and Others v. the United Kingdom)* [ВП], 2016, § 255). Як правило, підозрюваному має надаватися доступ до юридичної допомоги з моменту висунення проти нього обвинувачення у вчиненні кримінального правопорушення, що має автономне значення для цілей Конвенції (*«Сімеонові проти Болгарії» (Simeonovi v. Bulgaria)* [ВП], 2017, § 110; *«Бьоз проти Бельгії» (Beuze v. Belgium)* [ВП], 2018, § 119; *«Дюбуа проти Франції» (Dubois v. France)*, 2022, §§ 45-46 і 69-75).

У своєму рішенні у справі *«Бьоз проти Бельгії» (Beuze v. Belgium)* [ВП], 2018, §§ 125-130, ґрунтуючись на своїй попередній практиці (зокрема, рішеннях у справах *«Салдуз проти Туреччини» (Salduz v. Turkey)* [ВП], 2008, §§ 53-54; *«Ібрагім та інші проти Сполученого Королівства» (Ibrahim and Others v. the United Kingdom)* [ВП], 2016, § 255; *«Сімеонові проти Болгарії» (Simeonovi v. Bulgaria)* [ВП], 2017, § 112) Суд пояснив, що цілі, які переслідує право на доступ до адвоката, включають наступне:

- Запобігання судовій помилці і насамперед реалізація цілей статті 6, зокрема щодо рівності сторін, представлених слідчими органами або прокуратурою та обвинуваченим.
- Противага вразливості підозрюваних, що перебувають під вартою в поліції.
- Основна гарантія проти примусу та жорстокого поводження з підозрюваними з боку поліції.
- Забезпечення дотримання права обвинуваченого не свідчити проти себе і зберігати мовчання, яке, як і право на доступ до адвоката як таке, може бути гарантовано лише за умови, що обвинуваченого було належним чином повідомлено про ці права (див. також рішення у справі *«Лалік проти Польщі» (Lalik v. Poland)*, 2023, § 62). У цьому контексті безпосередній доступ до адвоката, здатного надати інформацію про процесуальні права, вірогідно, допоможе запобігти несправедливості, що випливає з відсутності належної інформації про права.

У рішенні у справі *«Бьоз проти Бельгії» (Beuze v. Belgium)* [ВП], 2018, §§ 133-134, Суд також конкретизував **зміст права на доступ до адвоката**. Суд виділив дві мінімальні вимоги, а саме: (1) право на зустріч і консультацію з адвокатом до проведення допиту, що також охоплює право на надання адвокату конфіденційних інструкцій, і (2) фізична присутність адвоката під

[1] Підготовлено Секретаріатом Суду. Не покладає зобов'язань на Суд.
Цей переклад опубліковано за домовленістю з Радою Європи, Європейським судом з прав людини та Верховним Судом (Україна) і виконано бюро перекладів «Профпереклад».

час первинного допиту в поліції та будь-яких подальших допитів протягом досудового провадження. Фізична присутність має гарантувати ефективну та практичну юридичну допомогу.

У зв'язку з другою мінімальною вимогою варто зазначити, що в рішенні у справі *«Сойтеміз проти Туреччини» (Soytemiz v. Turkey)*, 2018, §§ 44-64, Суд наголосив, що право на допомогу адвоката не лише передбачає дозвіл на присутність адвоката, але й дозволяє надання ним активної допомоги підозрюваному, *inter alia,* під час допиту в поліції, а також дозволяє адвокату втручатися, щоб забезпечити дотримання прав підозрюваного. Право на допомогу адвоката діє протягом усього допиту в поліції, включно з моментом, коли зачитуються взяті показання і підозрюваного просять підтвердити та підписати їх, оскільки на цій стадії допиту допомога адвоката є не менш важливою. Тобто, якщо підозрюваний посилається на право на допомогу адвоката під час допиту, працівники поліції в принципі зобов'язані утримуватись від проведення допиту або відкласти його проведення до прибуття адвоката, який буде присутній на допиті та матиме змогу надавати підозрюваному відповідну допомогу. Ті самі міркування діють і у випадку, якщо адвокат вимушений (або якщо його просять) піти до завершення допиту в поліції, перш ніж буде зачитано та підписано свідчення.

Втім, у рішенні у справі *«Дойл проти Ірландії» (Doyle v. Ireland)*, 2019, §§ 81-103, щодо випадку, коли було дозволено, щоб заявника представляв адвокат, але згідно з відповідною поліцейською практикою, що діяла в той час, його адвоката не було допущено на допит у поліції, Суд не виявив порушення пункту 1 і підпункту «c» пункту 3 статті 6 Конвенції. Суд визначив, що попри оскаржуване заявником обмеження права на доступ до адвоката під час допиту в поліції, зважаючи на обставини цієї справи, загальній справедливості провадження не було завдано непоправної шкоди.

Далі, у рішенні у справі *«Бьоз проти Бельгії» (Beuze v. Belgium)* [ВП], 2018, § 135, Суд зазначив для прикладу, що залежно від конкретних обставин кожної справи та відповідної правової системи наведені далі обмеження також можуть підірвати справедливість провадження: (1) відмова в наданні доступу до матеріалів справи або труднощі, з якими стикається адвокат, коли намагається отримати доступ до таких матеріалів на ранніх стадіях кримінального провадження або під час досудового розслідування, і (2) неучасть адвоката у слідчих діях, наприклад, пред'явлення особи для впізнання або відтворення обстановки та обставин подій. Сюди належить також необхідність присутності адвоката під час операцій з обшуку та вилучення (*«Айєтулла Ай проти Туреччини» (Ayetullah Ay v. Turkey)*, 2020, §§ 135 і 163).

Крім того, Суд зазначив, що в кожному окремому випадку під час оцінки загальної справедливості провадження потрібно враховувати весь обсяг послуг, прямо пов'язаних з юридичною допомогою: обговорення справи, організація захисту, збір виправдувальних доказів, підготовка до допиту, надання підтримки обвинуваченому в скруті і перевірка умов тримання під вартою (*«Бьоз проти Бельгії» (Beuze v. Belgium)* [ВП], 2018, § 136).

Підпункт «c» пункту 3 статті 6 охоплює конкретні аспекти права на справедливий суд у розумінні пункту 1 статті 6 (*«Дворський проти Хорватії» (Dvorski v. Croatia)* [ВП], 2015, § 76), і завдання Суду в кожному випадку полягає в оцінюванні загальної справедливості проваджень, а саме чи були вони справедливими загалом (*«Ібрагім та інші проти Сполученого Королівства» (Ibrahim and Others v. the United Kingdom)* [ВП], 2016, § 257; *«Бьоз проти Бельгії» (Beuze v. Belgium)* [ВП], 2018, §§ 120-122).

## Принципи, отримані з поточної судової практики

- Своєчасне надання доступу до адвоката, гарантованого згідно з підпунктом «c» пункту 3 статті 6, у виняткових випадках може бути відкладене. Відповідність такого обмеження доступу до адвоката принципу загальної справедливості провадження

визначається за два етапи (*«Ібрагім та інші проти Сполученого Королівства» (Ibrahim and Others v. the United Kingdom)* [ВП], 2016, § 257):

- Суд оцінює, чи існували вагомі причини для обмеження.
- Після цього Суд оцінює шкоду, завдану правам захисту внаслідок обмеження у справі. Інакше кажучи, Суд має розглянути вплив обмеження на загальну справедливість провадження.

- Критерій вагомих причин є суворим. (*там само*, § 258; *«Дімітар Мітев проти Болгарії» (Dimitar Mitev v. Bulgaria)*, 2018, § 71). Отже, обмеження доступу до юридичної допомоги допускається: (i) лише за виняткових обставин; (ii) має бути тимчасовим; (iii) має ґрунтуватись на результатах індивідуального розгляду конкретних обставин справи; і (iv) має базуватись на положеннях національного законодавства, які мають регулювати обсяг і зміст будь-яких обмежень (*«Ібрагім та інші проти Сполученого Королівства» (Ibrahim and Others v. the United Kingdom)* [ВП], 2016, § 258).
- У рішенні у справі *«Бьоз проти Бельгії» (Beuze v. Belgium)* [ВП], 2018, §§ 142-144 і 160-164, Суд пояснив, що загальне та обов'язкове (у цьому випадку передбачене законодавством) обмеження доступу до адвоката під час першого допиту не відповідає критеріям вагомої причини: це обмеження не усуває обов'язок державних органів влади переконатися, шляхом індивідуального розгляду кожного окремого випадку, чи існують вагомі причини для обмеження. У будь-якому випадку, тягар доведення наявності вагомих причин для обмеження доступу до адвоката покладається на уряд, що може виявитися непростим завданням у випадку, якщо йдеться про обов'язкові обмеження.
- Водночас відсутність вагомих причин сама собою не призводить до виявлення порушення статті 6, оскільки Суд завжди повинен перевіряти, чи були провадження справедливими загалом (*«Ібрагім та інші проти Сполученого Королівства» (Ibrahim and Others v. the United Kingdom)* [ВП], 2016, § 262; *«Сімеонові проти Болгарії» (Simeonovi v. Bulgaria)* [ВП], 2017, § 118; *«Бьоз проти Бельгії» (Beuze v. Belgium)* [ВП], 2018, § 144). Проте якщо вагомі причини для обмеження доступу до юридичної допомоги відсутні, Суд має з особливою ретельністю підійти до оцінки справедливості провадження. (*«Ібрагім та інші проти Сполученого Королівства» (Ibrahim and Others v. the United Kingdom)* [ВП], 2016, §§ 264-265). Крім того, якщо виникла затримка в наданні доступу до адвоката і якщо підозрюваному не повідомили про те, що він має право на юридичну допомогу, свободу від самовикриття або право зберігати мовчання, уряду буде ще складніше довести, що провадження загалом було справедливим (*«Бьоз проти Бельгії» (Beuze v. Belgium)* [ВП], 2018, § 146). У цьому контексті питання щодо свободи від самовикриття постає не лише у випадку фактичного зізнання або безпосередньо викривальних свідчень, але й стосовно свідчень, які можна вважати такими, що «суттєво впливають» на позицію обвинуваченого (*там само*, § 178).
- Під час розгляду провадження загалом потрібно брати до уваги наведений далі невичерпний перелік чинників, тією мірою, якою це доречно з огляду на обставини конкретної справи (*«Ібрагім та інші проти Сполученого Королівства» (Ibrahim and Others v. the United Kingdom)* [ВП], 2016, § 274; *«Бьоз проти Бельгії» (Beuze v. Belgium)* [ВП], 2018, § 150; *«Сітневський та Чайковський проти України» (Sitnevskiy and Chaykovskiy v. Ukraine)*, 2016, §§ 78-80):
  - чи перебував заявник у особливо вразливому становищі, наприклад, через його вік або психічний стан;

- нормативно-правові акти, якими регулюється порядок здійснення досудового розслідування та допустимість доказів під час їхньої оцінки судом, а також їхнього дотримання; у випадку застосування правила про недопустимість доказів, малоймовірно, що провадження буде несправедливим у цілому;
- чи мав заявник можливість оскаржити допустимість доказу або заперечити його використання;
- якість доказу, та чи не викликали обставини, за яких його було отримано, сумнівів у його достовірності та точності, з урахуванням ступеня та характеру будь-якого примусу;
- якщо доказ було отримано незаконним шляхом, відповідна незаконність, а у випадку, якщо вона спричинена порушенням іншої статті Конвенції, характер констатованого порушення;
- якщо йдеться про показання, суть показань, та чи відмовився від них заявник або змінив їх у найкоротший строк;
- спосіб використання доказу, а також, зокрема, чи став доказ невід'ємною або значною частиною доказової бази, на якій ґрунтувався обвинувальний вирок, а також сила інших доказів у справі (див. також справу *«Брюс проти Бельгії» (Brus v. Belgium)*, 2021, §§ 34-36, у якій Суд не погодився з тим, що покладання на загальну достатність доказів для ухвалення обвинувального вироку може замінити оцінку загальної справедливості стосовно необґрунтованого обмеження права на своєчасний доступ до адвоката);
- чи була вина визнана професійними суддями або присяжними засідателями, а в останньому випадку – зміст будь-яких настанов присяжним засідателям;
- ступінь суспільного інтересу у розслідуванні та покаранні за вчинення відповідного правопорушення, яке розглядається;
- інші відповідні процесуальні гарантії, передбачені національним законодавством і практикою.

- Суд звертатиме особливу увагу на проведення національними судами оцінки обмеження права заявника на доступ до адвоката або на відсутність такої оцінки і робитиме відповідні висновки (*«Б'яркі Г. Дієго проти Ісландії» (Bjarki H. Diego v. Iceland)*, 2022, §§ 59 (в кінці) і 60). Проте за відсутності такої оцінки Суд зобов'язаний самостійно визначати, чи було провадження загалом справедливим. Крім того, під час виконання цього завдання Суд не має діяти як суд четвертої інстанції, беручи під сумнів результат судового розгляду або беручи участь в оцінці фактів і доказів або достатності останніх для обґрунтування обвинувального вироку. Згідно з принципом субсидіарності, ці питання належать до сфери національних судів (*«Коген та інші проти Туреччини» (Kohen and Others v. Turkey)*, 2022, § 59).
- Після уточнення вищезазначених загальних принципів щодо права на доступ до адвоката в рішенні у справі *«Ібрагім та інші проти Сполученого Королівства» (Ibrahim and Others v. the United Kingdom)* [ВП], 2016, §§ 249-274, в кількох подальших справах, що стосувалися систематичного обмеження цього права, Суд залишив відкритим питання щодо того, чи було це обмеження як таке достатнім для того, щоб спричинити порушення пункту 1 і підпункту «c» пункту 3 статті 6 Конвенції. Суд визначив, що такі обмеження не мали вагомих причин, і відповідно, провівши оцінку справедливості провадження з особливою ретельністю, виявив порушення пункту 1 і підпункту «c» пункту 3 статті 6 Конвенції (наприклад, у справах *«Байрам Коч проти Туреччини» (Bayram Koç v. Turkey)*, 2017, § 23; *«Іззет Челік проти Туреччини» (İzzet Çelik v. Turkey)*, 2018, § 38).

- Водночас у рішенні у справі *«Бьоз проти Бельгії» (Beuze v. Belgium)* [ВП], 2018, §§ 144, 160-165, Суд підтвердив, що двоскладовий тест, розроблений у рішенні у справі *«Ібрагім та інші проти Сполученого Королівства» (Ibrahim and Others v. the United Kingdom)* [ВП], 2016, застосовувався також до загальних і обов'язкових (у цьому випадку передбачених законодавством) обмежень. Проте за цих обставин під час оцінки справедливості провадження Суд докладає особливу ретельність, а відсутність вагомих причин схиляє чашу терезів у напрямку виявлення порушення пункту 1 і підпункту «c» пункту 3 статті 6 Конвенції.

## Варті уваги приклади

- *«Ібрагім та інші проти Сполученого Королівства» (Ibrahim and Others v. the United Kingdom)* [ВП], 2016 — обмеження доступу до адвоката в контексті боротьби з тероризмом;
- *«Сімеонові проти Болгарії» (Simeonovi v. Bulgaria)* [ВП], 2017 — принципи, визначені у справі «Ібрагім та інші проти Сполученого Королівства» (Ibrahim and Others v. the United Kingdom), у контексті звичайного злочину (збройне пограбування та вбивство);
- *«Бьоз проти Бельгії» (Beuze v. Belgium)* [ВП], 2018 — загальне та обов'язкове (передбачене законодавством) обмеження права на доступ до адвоката під час первинного допиту в поліції та неможливість для підозрюваного отримати допомогу адвоката на допиті під час подальшого досудового провадження;
- *«Артур Пархоменко проти України» (Artur Parkhomenko v. Ukraine)*, 2017, §§ 83-91 — докладна оцінка загальної справедливості провадження за відсутності вагомих причин для обмеження;
- *«Дімітар Мітев проти Болгарії» (Dimitar Mitev v. Bulgaria)*, 2018 — обмеження доступу до адвоката під час допиту в поліції;
- *«Дюбуа проти Франції» (Dubois v. France)*, 2022 — обмеження доступу до адвоката під час первинного допиту особи, не позбавленої свободи.

## Повторення загальних принципів

- *«Сімеонові проти Болгарії» (Simeonovi v. Bulgaria)* [ВП], 2017, §§ 110-120;
- *«Сітневський та Чайковський проти України» (Sitnevskiy and Chaykovskiy v. Ukraine)*, 2016, §§ 57-63;
- *«Бьоз проти Бельгії» (Beuze v. Belgium)* [ВП], 2018, §§ 119-150.

## Суміжні (але відмінні) теми

### *Відмова від гарантій згідно зі статтею 6 Конвенції[2]:*

- У контексті права на доступ до адвоката часто постає питання щодо відмови від гарантій правового захисту згідно зі статтею 6. Як правило, якщо відмова від права на доступ до адвоката відповідає вимогам стандарту «свідомої та розумної відмови» згідно з практикою Суду, підстави для сумнівів щодо загальної справедливості кримінального провадження щодо заявника відсутні (*«Шаркієне проти Литви» (Šarkienė v. Lithuania)* (ухв.), 2017, § 38; *«Скляр проти Росії» (Sklyar v. Russia)*, 2017, § 26).

[2] Див. відповідну ключову тему «Відмова від гарантій справедливого судового розгляду».

### *Вибір адвоката на власний розсуд:*

- У рішенні у справі *«Дворський проти Хорватії» (Dvorski v. Croatia)* [ВП], 2015, § 78, Суд постановив, що особа, обвинувачена у вчиненні кримінального правопорушення, яка не бажає здійснювати свого захисту особисто, повинна мати можливість звернутися по юридичну допомогу на власний розсуд на початкових стадіях розгляду. Якщо право на доступ до адвоката на власний вибір було обмежено, Суду необхідно насамперед визначити, чи ґрунтувалось це обмеження на підставах, що «стосуються справи та є достатніми». За відсутності таких обставин Суд переходить до оцінки загальної справедливості кримінального провадження (*там само*, §§ 81-82).
- Право на доступ до адвоката на власний вибір також відповідно застосовується на стадії судового розгляду (*«Еліф Назан Шекер проти Туреччини» (Elif Nazan Şeker v. Turkey)*, 2020, § 50).

### *Спілкування з адвокатом:*

Право на ефективну юридичну допомогу охоплює, *inter alia*, право обвинуваченого на спілкування зі своїм адвокатом наодинці. За наявності достатніх підстав на це право можуть бути накладені обмеження, проте ці обмеження не повинні позбавляти обвинуваченого права на справедливе слухання (*«Оджалан проти Туреччини» (Öcalan v. Turkey)* [ВП], 2005, § 133). «Достатня підстава» в цьому контексті відповідатиме вагомій підставі, на якій ґрунтується обмеження (*«Мороз проти України» (Moroz v. Ukraine)*, 2017, §§ 67-70). У кожному випадку Суд повинен перевірити, чи було провадження загалом справедливим (*там само,* § 74).

# КЛЮЧОВІ ПОСИЛАННЯ З СУДОВОЇ ПРАКТИКИ

## Провідні справи:

- *«Салдуз проти Туреччини» (Salduz v. Turkey)* [ВП], № 36391/02, ЄСПЛ 2008 (порушення підпункту «c» пункту 3 статті 6, що розглядається в поєднанні з пунктом 1 статті 6, щодо ненадання юридичної допомоги під час перебування заявника під вартою в поліції);
- *«Ібрагім та інші проти Сполученого Королівства» (Ibrahim and Others v. the United Kingdom)* [ВП], №№ 50541/08 і 3 інші, 13 вересня 2016 року (відсутність порушення пункту 1 і підпункту «c» пункту 3 статті 6 щодо перших трьох заявників; порушення пункту 1 і підпункту «c» пункту 3 статті 6 щодо четвертого заявника).

## Інші справи згідно з положеннями пункту 1 і підпункту «c» пункту 3 статті 6:

- *«Сітневський та Чайковський проти України» (Sitnevskiy and Chaykovskiy v. Ukraine)*, №№ 48016/06 та 7817/07, 10 листопада 2016 року (порушення пункту 1 і підпункту «c» пункту 3 статті 6 щодо першого заявника);
- *«Артур Пархоменко проти України» (Artur Parkhomenko v. Ukraine)*, № 40464/05, 16 лютого 2017 року (відсутність порушення пункту 1 і підпункту «c» пункту 3 статті 6);
- *«Сімеонові проти Болгарії» (Simeonovi v. Bulgaria)* [ВП], № 21980/04, 12 травня 2017 року (відсутність порушення пункту 1 і підпункту «c» пункту 3 статті 6);
- *«Байрам Коч проти Туреччини» (Bayram Koç v. Turkey)*, № 38907/09, 5 вересня 2017 року (порушення пункту 1 і підпункту «c» пункту 3 статті 6);
- *«Іззет Челік проти Туреччини» (İzzet Çelik v. Turkey)*, № 15185/05, 23 січня 2018 року (порушення підпункту «c» пункту 3 статті 6, що розглядається в поєднанні з пунктом 1 статті 6, стосовно ненадання заявнику доступу до юридичної допомоги на стадії попереднього розслідування);
- *«Дімітар Мітев проти Болгарії» (Dimitar Mitev v. Bulgaria)*, № 34779/09, 8 березня 2018 року (порушення пункту 1 і підпункту «c» пункту 3 статті 6);
- *«Бьоз проти Бельгії» (Beuze v. Belgium)* [ВП], № 71409/10, 9 листопада 2018 року (порушення пункту 1 і підпункту «c» пункту 3 статті 6);
- *«Сойтеміз проти Туреччини» (Soytemiz v. Turkey)*, № 57837/09, 27 листопада 2018 року (порушення пункту 1 і підпункту «c» пункту 3 статті 6);
- *«Дойл проти Ірландії» (Doyle v. Ireland)*, № 51979/17, 23 травня 2019 року (відсутність порушення пункту 1 і підпункту «c» пункту 3 статті 6);
- *«Айетулла Ай проти Туреччини» (Ayetullah Ay v. Turkey)*, № 29084/07 та 1191/08, 27 жовтня 2020 року (порушення пунктів 1 і 3 статті 6);
- *«Брюс проти Бельгії» (Brus v. Belgium)*, № 18779/15, 14 вересня 2021 року (порушення пункту 1 і підпункту «c» пункту 3 статті 6 стосовно справедливості провадження);
- *«Б'яркі Г. Дієго проти Ісландії» (Bjarki H. Diego v. Iceland)*, № 30965/17, 15 березня 2022 року (порушення пункту 1 і підпунктів «a» і «c» пункту 3 статті 6);
- *«Дюбуа проти Франції» (Dubois v. France)*, № 52833/19, 28 квітня 2022 року (відсутність порушення пункту 1 і підпункту «c» пункту 3 статті 6);
- *«Коген та інші проти Туреччини» (Kohen and Others v. Turkey)*, № 66616/10, 7 червня 2022 року (відсутність порушення пункту 1 і підпункту «c» пункту 3 статті 6 стосовно скарг щодо: (i) обмежень права перших трьох заявників на доступ до адвоката та

використання свідчень, наданих ними не в присутності адвоката; (ii) використання свідчень, наданих певними співобвинуваченими щодо заявників не в присутності адвоката; і (iii) використання свідчень, наданих одним із заявників щодо інших трьох заявників);

- *«Лалік проти Польщі» (Lalik v. Poland)*, № 47834/19, 11 травня 2023 року (порушення підпункту «c» пункту 3 статті 6).